

หนังสือยุวสาร และ หนังสือจดจำ เมื่อ ๕๐ ปีก่อน

บันทึกเรื่องของ
นักเขียนในอดีต

“คุณอยากจะรู้ประวัติของผมไปทำไม?”
“ผมจะเขียนเรื่องของนักหนังสือพิมพ์
รุ่นลายคราม ซึ่งมีอาจารย์รวมอยู่ด้วยครับ”

ตอนนั้นตกในปี ๒๔๘๔ สถานที่คือ
ร้านขายอาหารแห่งหนึ่ง พวกเราสามคนต่าง
คนต่างไปตามนัดกินกลางวันกันที่นั่น มีคุณ
ชะอุ่ม กมลละบุตร เจ้าของนามปากกา “ธง
ดำ” อันเลื่องชื่อในสมัยก่อนหน้านั้นขึ้นไป
เล็กน้อย คุณบรรจบ ชุวานนท์ อดีตบรรณา-
ธิการหนังสือพิมพ์ “ไทยใหม่” และข้าพเจ้า
เรามีธุระที่จะต้องตกลงใจกันเรื่องหนึ่งซึ่งจะ
เกี่ยวข้องกับคำตอบปัญหาที่ยกมากล่าวข้างต้น

เรื่องมีว่า เราทั้งสามคนเคยเป็น “นัก
เรียนเก่า” ของสำนักงานหนังสือพิมพ์ไทย
ใหม่มาก่อน (ข้าพเจ้าถือว่า การปฏิบัติหน้าที่
ที่การงานในงานอาชีพก็คือการศึกษารูปหนึ่ง)
หากแต่ต่างคนต่างอำลาสำนักออกไปแล้ว ใน
ระหว่างนั้นหนังสือพิมพ์ไทยใหม่มียอดขายตก
ลงเรื่อย ๆ ผู้จัดการไทยใหม่มีความสนใจ
จึงไปขอร้องต่อคุณชะอุ่มให้กลับไปใช้ฝีมือ
แก้ไขสถานการณ์ของไทยใหม่อีกสักครั้งหนึ่ง
คุณชะอุ่มขัดศรัทธาไม่ได้ แต่ตั้งข้อแม้ว่า ต้อง
ให้คุณบรรจบ ชุวานนท์ เป็นบรรณาธิการ
และให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ช่วย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่า
งานทำหนังสือพิมพ์เป็นงานคณะ ซึ่งต้อง
อาศัยความกลมเกลียวของผู้ร่วมคณะเป็นอย่างดี
ยิ่ง “ถ้าพึ่งผมคนเดียวจะไปทำอะไรได้?”
คุณชะอุ่มได้กล่าวเช่นนั้นทั้งแก่ผู้จัดการไทย
ใหม่และแก่เรา ถ้าคุณบรรจบหรือข้าพเจ้าคน

* นักแปล นักเขียนอิสระ

ใดคนหนึ่งไม่สมัครใจ ท่านก็ไม่สมัครใจเหมือนกัน เมื่อเราทั้งสามคนร่วมตกลงใจยอมรับงานครั้งนั้นแล้ว มีนักเขียนผู้หนึ่งซึ่งเรารู้จักดีมองเห็นเราเข้า ก็กรากเข้ามาทาบถามขอทราบประวัติของคุณชะอุมด้วย จุประสงค์ทั้งกล่าวแล้วทันที

“อย่าเลยคุณ ไม่มีประโยชน์หรอก” คุณชะอุมตอบปฏิเสธนักเขียนผู้นั้นอย่างสุภาพ “เพราะผมกำลังจะกลับเข้าไปทำหน้าที่พิมพ์อีก มันจะไม่เหมาะที่คุณจะเอาเรื่องของผมไปเขียน”

นักเขียนผู้นั้นแสดงสีหน้าไม่สมหวัง แต่ก็พูดโพล่งออกมาโดยไม่มีปรีช้อย่า “อาจารย์เขียนหนังสือยุวสารคนเดียวใช่ไหมครับ?”

ท่านอาจารย์ “ธงดำ” หนึ่งไปชั่วคราวหนึ่งแล้ว จึงพูดว่า “ถามคุณบรรจบเขาตุซี เขาเคยเป็นเจ้าของหนังสือยุวสาร”

จริงทีเดียว หนังสือยุวสารเล่มแรกจัดพิมพ์ในนามคุณบรรจบ ชุวานนท์ เป็นเจ้าของ โดยใช้ชื่อผู้เขียนว่า “คณะยุวสาร” ในที่นี้จะขอเรียกว่า “หนังสือยุวสาร” นอกจากนี้ยังมีหนังสือซึ่งท่านอาจารย์ “ธงดำ” จัดพิมพ์เอง จะขอเรียกสั้น ๆ เช่นเดียวกันว่า “หนังสือธงดำ”

บัดนี้ใครคือผู้เขียนหนังสือยุวสารและใครคือ “ธงดำ” ไม่ควรจะเป็นความลับอีกต่อไปแล้ว ถึงแม้ว่าท่าน “ธงดำ” ไม่เคยออกปากอนุญาต แต่ข้าพเจ้าก็ได้รับความยินยอมยินดีจากทายาทของท่าน ให้เปิดเผยเรื่องราวของท่านได้ และถึงมาตราว่าคุณบรรจบจะไม่ยอมตอบคำถามของเพื่อนนักเขียนนอกจากหัวเราะ แต่ความก็เป็นที่รู้เป็นนัย ๆ อยู่แล้ว ในเวลานั้นว่า “ธงดำ” กับผู้เขียนหนังสือยุวสารนั้นเป็นบุคคลเดียวกัน

มีธรรมเนียมเจ้ามรรยาทที่พวกเราถือกันเคร่งครัดจัดอยู่อย่างหนึ่ง คือการไม่เปิดเผยชื่อหรือตัวจริงของนักเขียนด้วยกัน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าตัว หรือเขาผู้นั้นเป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนดีอยู่แล้ว นี่เป็นธรรมเนียมสืบเนื่องมาจากนักหนังสือพิมพ์รุ่นก่อน ๆ เหตุด้วยการเขียนบทความหรือแม้ข่าวในวงราชการ ลงหนังสือพิมพ์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (แม้ในสมัยนี้ก็เถอะ) มักเป็นการเสี่ยงภัยเสมอ จะเป็นภัยที่อาจเกิดขึ้นจริงหรือภัยแต่ความคาดคิดก็ดี ถ้าไม่ใช่ว่าภัยก็เป็นภัยแต่ราชภัยคือข้าราชการ หรือภัยแต่อำนาจมืดของพาลชนคนชั่ว ฆลาดตาขาวที่ใช้วิธีลอบกัดถ่ายเดียว นักเขียนและนักข่าวจึงต้องใช้นามแฝง หรือนามปาก

กาเป็นส่วนใหญ่ บ้างก็ใช้ตามนิสัยถ่อมตนอันเป็นพื้นฐานความสำนึกของคนไทยแต่ก่อน หรือด้วยเหตุผลอื่นก็ตามที เราจึงถือเป็นมรรยาทที่จะไม่ละเมิดเจตนารมณ์ของเขา ยิ่งคนที่ทำหน้าที่บรรณาธิการด้วยแล้วยิ่งเคร่งครัดหนักหนาที่จะรักษาคำตอบที่มาจากข่าวและบทความเป็นความลับ เว้นแต่จะถูกบังคับด้วยคำสั่งของศาล แม้กระนั้นก็เคยมีตัวอย่างที่บรรณาธิการได้ยอมรับเสียเอง ดังนี้

คุณชะอุ่ม หรือ “ธงคำ” เป็นผู้ที่โจนเข้า “เล่น” หนังสือพิมพ์มาแต่ครั้งหนังสือพิมพ์ “ไทยหนุ่ม” ลือกระฉ่อนว่ามี “ฝีปาก” กล้าและคมกริบในสมัยรัชกาลที่ ๗ โดยท่านได้เป็นผู้ช่วยและมันสมองให้แก่คุณหอม นิรัตน์ ณ อยุธยา บรรณาธิการ “ไทยหนุ่ม” ยกเว้นหนังสือพิมพ์ไทย (ไม่ใช่ “พิมพ์ไทย” ซึ่งเกิดทีหลัง) ในความอำนวยการของกรมพระคลังข้างที่ฉบับเดียว หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นแทบทุกฉบับต่างก็เรียกร้องต้องการการปกครองอย่างประชาธิปไตยด้วยกันทั้งสิ้น แต่ “ไทยหนุ่ม” จะมีเสียงแหลมกว่าเพื่อน และแสดงเจตนารมณ์แรงกล้าต่อสู้กับอำนาจอาชรรย์ทุกกระบวน นับตั้งแต่การฉ้อราษฎร์บังหลวงตลอดจนถึงการใช้อำนาจมืดทั้งปวง ดังนั้นคุณชะอุ่มจึง

จำเป็นอยู่เองที่จะต้อง “เก็บตัว” เพื่อรักษาตัวให้พ้นภัยจากอำนาจมืด จนนิสัยนี้ได้กลายเป็น “แบบอย่างของชีวิตหมก ๆ ซ่อน ๆ มีอุทธรณ์จะเป็นเจ้าเรือน” ตามซึ่งท่านได้สารภาพไว้ในหนังสือธงคำเล่มหนึ่งเรียกว่า “สมุดเพื่อนในอาศรม” พิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๘๐

แต่ท่านก็มีใช้คนฉลาด เมื่อยังหนุ่มท่านได้ชื่อว่าเป็นคน “เขี้ยว” จักทีเดียว ในสมัยนั้นคนที่ไม่ลงต่อการใช้อำนาจตามอำเภอใจ หรือความไม่ชอบธรรม ได้ชื่อว่าเป็นคนเขี้ยวทั้งนั้น หลังจากที่เรียนสำเร็จชั้นอุดมศึกษาในสมัยนั้นจากสวนกุหลาบวิทยาลัย (ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเป็นปี พ.ศ. เท่าใด แต่ทราบว่ารุ่นเดียวกับหลวงวิเชียรแพทยาคมและพระปวโรฬารวิทยา) ท่านได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนบำไ้ม้ของกระทรวงเกษตรสมัยนั้นและถูกส่งไปศึกษาในพม่า เกิดไม่ชอบใจระเบียบอันหยุมหยิมของครูชาวอังกฤษขึ้นมาทีละออกเอาเสียตือ ๆ ต่อมาท่านได้ออกไปเป็นครูประจำอยู่ในภูเก็ต และที่ภูเก็ตนี้เองท่านได้แสดงนิสัยประชาธิปไตยจนเป็นที่เลื่องลือว่าเป็น “นักเขี้ยว” ตัวยังคนหนึ่ง

ครั้งหนึ่งโรงเรียนได้จัดงานรื่นเริงมีการเล่นละครโรงเรียน และสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตได้รับเชิญไปดูละครเป็นเกียรติ

แก่โรงเรียนด้วย ตามหมายกำหนดการละคร จะเริ่มแสดงหลังจากสมุหเทศาภิบาลไปถึงใน เวลาทุ่มครึ่ง แต่ครูอาจารย์และตัวละคร ตลอดจนแขกหรือจำนวนมากคอยอยู่ด้วยความกระสับกระส่ายจนเกือบถึงสามทุ่ม สมุหเทศาภิบาลก็ยังไม่ว่าง คุณชะอุ่มอรนทน์ไม่ได้ จึงขึ้นไปบนเวทีบอกกล่าวแก่ที่ประชุม ว่าเป็นการสมควรอยู่หรือที่คน ๆ เดียวมา ปลอ่ยให้คนนับร้อย ๆ คนรอคอยตนเป็น เวลานานถึงเพียงนั้น การผิดเวลาเพียงชั่ว นาทียังพอทน แต่กรณีผิดเวลานับชั่วโมงทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ติดราชการสำคัญเร่งด่วนเช่นนี้เป็น สิ่งเหลือทนทีเดียว พุดแล้วท่านก็กลับที่พัก เขียนใบลาออกเตรียมไว้ยื่นต่อครูใหญ่ก่อนที่จะถูกไล่ออกทันที “ตอนนั้นเหล้ามันพุดหรือ ผมพุดก็ไม่รู้” ท่านกล่าวเสริมเมื่อเล่าจบ “เพราะเวลานั้นผมนั่งเหล้าอยู่” และท่านเผย ว่า ต่อมาอีกหลายปีท่านจึงอดเหล้าได้ แต่ ถึงอย่างไรท่านก็คงทำไปตามพื้นฐานแห่ง นิสยประชาธิปไตยของท่านนั่นแหละ

ท่านเป็นผู้คิดคำขวัญประดับหัว หนังสือพิมพ์ไทยหนุ่มขึ้นว่า “พุดได้ตามใจ คือไทยแท้” ซึ่งหมายถึงความมีเสรีภาพใน การพุดการเขียน แต่ท่านก็มีได้เป็นอย่างดีพวก ที่ชอบอวดอ้างตนว่าเป็นนักประชาธิปไตยทั้ง

หลาย ที่เทอคทูนเสรีภาพหนักหนา แต่ ไม่เคยรับฟังความเห็นของคนอื่นเลย นอก จากความเห็น ของตนเอง เขาเรียกร้อง เสรีภาพ เขาตะโกนหาเสรีภาพ แต่เขากลับ อุดหูของเขาเสียเปิดกว้างแต่ปากของเขาเอง เท่านั้น และไม่ยอมให้ใครเผยอปากของตัว เป็นอันขาด พอคนอื่นเผยอปากขึ้นบ้าง เขาก็จะตวาดแหวให้คนนั้นหุบปากเสีย เป็น การผูกขาดเสรีภาพไว้แก่ตนเท่านั้น คุณ ชะอุ่มหาใช้คนจำพวกนี้ไม่ ท่านรับฟังความ คิดเห็นของคนทั่วไปหมดแม้แต่ผู้ที่อ่อนเยาว์ กว่าท่านมาก ๆ เช่นข้าพเจ้าเป็นต้น ท่านจะ ไม่พอใจรับฟังก็แต่คำพุดที่ก้าวร้าวส่อเสียด และใส่ใโล้ผู้อื่นเท่านั้น

ครั้งหนึ่ง ในระหว่างสงครามมหา เอเชียบูรพาตอนท่านประจำการอยู่ในหนังสือ พิมพ์ *สวนนภมิ* (เขียนตามหัวหนังสือขณะ นั้น) มีชายคนหนึ่งรูปร่างสูงใหญ่ตามปากคำ ของผู้เล่า ซึ่งยังมีตัวอยู่ในเวลานี้ ว่าเป็น ชาวเชื้อชาติญวนพุดไทยได้ ไปพบกับบรร ณาธิการในสำนักงานเพื่อขอให้แก้ไขว่า ดู เหมือนจะพาดพิงถึงเรื่องไฮจิมีนห์คิติกุเอก ราชหรืออะไรทำนองนี้ แต่เขาแสดงกิริยา สามหา และใช้คำพุดก้าวร้าวอะอะจนจับ ตันชนปลายไม่ได้ ทำให้บรรณาธิการอีกัก ไม่รู้ว่าจะพุดโต้ตอบว่าอะไร คุณชะอุ่มท

ฟังอยู่มิได้ จึงลุกออกไปพูดกับชายผู้นั้นว่า “คุณต้องการอะไร ที่นี้เป็นที่ทำงานไม่ใช่ร้านเหล้า” ได้ผล คำพูดเพียงสองประโยคเท่านั้นทำเอาชายนั้นถึงตะลึงงันแล้วลตเสียว พูดพร้อมกับแสดงกิริยาสุภาพชนชั้นที่

คุณชะอุ่มเป็นคนร่างเล็กและค่อนข้างเตี้ยค่อม แต่ความอาหาญของท่านหาได้เตี้ยค่อมไปตามรูปร่างของท่านไม่ ยิ่งกว่านั้นท่านยังมีนิสัยขงความก้าวร้าวสามหาเป็นที่สุด ท่านเคยกล่าวว่าคนที่นิสัยชอบก้าวร้าวอดอ้านาจะเป็นประชาธิปไตยไม่ได้เลย เพราะประชาธิปไตยต้องการ ความเห็นร่วมที่ชอบด้วยเหตุผล ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วย ความยินยอมของคนหมู่มากบนพื้นฐานระดับเดียวกัน คือแต่ละคนแต่ละฝ่ายต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นโดยราบรื่น ความก้าวร้าวนั้นเป็นการขวนทะเลาะและวิสัยของคนพาลมากกว่า ความเห็นที่ตั้งอยู่บนความก้าวร้าวจึงหาใช่ความเห็นที่ชอบด้วยหลักประชาธิปไตยไม่

พูดถึงความเป็นพาล ข้าพเจ้าได้ประสบมาด้วยตนเองว่า ท่านธงคำถือเป็นภาระยิ่งนักที่จะป้องกันผู้สืบสกุลของท่านมิให้รับเอาวิสัยพาลเข้าไว้เป็นอันขาดไม่ว่าโดยประการใด ๆ วันหนึ่งในระหว่างสงครามโลก

ครั้งที่สองข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมท่าน บังเอิญเป็นเวลาประจวบกับท่านกำลังเรียกลูกชาย ซึ่งขณะนั้นมีอายุประมาณ ๙-๑๐ ขวบ ขึ้นไปบนเรือน ข้าพเจ้าก็เลยพลอยได้ฟังคำโต้ตอบอันน่าฟังในระหว่างพ่อลูกที่จะเล่าต่อไปนี้ด้วย

เรื่องมีว่า ที่บ้านของท่านเป็นท่าเรือเดินรับส่งข้ามฟากในระหว่างท่าวังหลังฝั่งธนบุรีกับท่าช้างวังหลวงฝั่งพระนคร ในขณะที่เกิดเรื่องคนเรือของท่านกำลังซ่อมเครื่องเรือ่วนอยู่ ฝ่ายลูกของท่านก็ลงไปดูโดยคนเรือไม่รู้ตัว และถูกข้อศอกคนเรือกระทุ้งเอาที่สีข้างโดยบังเอิญ ฝ่ายคนเรือได้กล่าวคำขอโทษอย่างสุภาพ เด็กกลับตอบว่า “ขอโทษแล้วมันหายเจ็บหรือ ?”

“ปอ (ชื่อเด็ก) จำเอาคำพูดพาล ๆ ที่พูดเมื่อแต่กี้มาแต่ไหน ?” คุณชะอุ่มตั้งกระทู้ถามขึ้นในทันทีที่เด็กมาถึง “เขาไม่เห็นปอกี้แสดงอยู่แล้วว่าเขาไม่ได้เจตนา เมื่อเขาขอโทษแล้วก็ควรจะอภัยให้เขาเป็นอันแล้วกันไป ทำไมปอจึงโวยวายให้มากเรื่องต่อไปอีกเล่า ?”

“ก็ปอไม่หายเจ็บนี่เตี้ย” คำว่า “เตี้ย” เป็นคำที่ลูก ๆ ใช้เรียกท่าน เหตุไฉนจึงไม่เรียกว่า “พ่อ” ก็ไม่ทราบ

“ปอจะเอาอย่างนี้ไหมล่ะ ?” ท่านตั้ง
แง่ขึ้นกับลูก “เตี้ยจะเรียกเขามาให้ปอทำกับ
เขาอย่างที่เขาทำกับปอเอาไหม ? แต่ต้องให้
เจ็บเท่ากันนะ น้อยกว่าก็ได้ มากกว่าก็
ไม่ได้ จะได้หายกันไป”

ก็แหละความรู้สึกเจ็บปวดคนนั้นจะกำหนด
ได้อย่างไร ว่าแสบไหนเท่ากัน หรือของใคร
จะมาน้อยกว่าของใครเท่าใด ? เด็กชายปอ
นั่งเงยบยอมนาน ส่วนข้าพเจ้านึกถึงคำ
พิพากษาของนางปอร์เซียในพระราชนิพนธ์
“เวนิสวานิช” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถอดจากบทละครของวิล-
เลียม เชกสเปียร์ เงื่อนไขของนางปอร์เซีย
ที่อนุญาตให้สลัดเชือกเนื้อลูกหนี้ได้ แต่
ต้องไม่ให้เลือดติด กับเงื่อนไขของคุณชะอุม
ผู้มีเหตุผลที่ละม้ายคล้ายคลึงกันทีเดียว

ท่านอาจารย์ “รงค์คำ” มีหลักการใช้
เหตุผลอบรมลูกให้อยู่ในความถูกต้องและศีล
ธรรมโดยไม่ต้องอาศัยไม้เรียวทำนองนี้แหละ
ตามเรื่องที่เล่ามานี้จะเห็นได้ว่า นอกจากท่าน
จะไม่ชอบนิสสัยหาเรื่องอย่างพาลชนแล้ว ท่าน
ยังแสดงความเที่ยงธรรมให้ปรากฏอีกด้วย
ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดที่พวกคนเรือและชาว
บ้านในละแวกวังหลังจะพลอยเรียกท่านว่า

“คุณเตี้ย” ตามลูกของท่าน และบ้างก็เรียก
ว่า “คุณพ่อ” ตามถนัดปากของเขาด้วย

ท่านอาจารย์เป็นผู้ที่เกิดมาในสกุลขุน
นาง แต่กลับไม่ยินดีในฐานะหรือยศศักดิ์ของ
ตระกูลแต่อย่างใด ตลอดเวลาที่คบกันมากกว่า
๒๐ ปี จนท่านถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๕๐๑
ท่านไม่เคยแย้มพรายให้ข้าพเจ้าฟังเลย ว่าปู่
ของท่านคือพระยาธรรมสารวิทย์วิเศษภูษิกฤติ
(ฤกษ์) ตุลาการคนสำคัญคนหนึ่งในสมัย
รัชกาลที่ ๕ ส่วนบิดาคือขุนประสาทรังษิก
(เชย) แห่งศาลคดีต่างประเทศในสมัยรัชกาล
ที่ ๖ พี่และน้องชายของท่านต่างก็เป็นขุนนาง
มีศักานับรรดาศักดิ์ทุกคน พี่คนหัวปีเป็น
นายทหารในบรรดาศักดิ์และราชทินนามว่า
หลวงพิณิจสรไกร พี่คนที่สองคือพระราช
ทรัพย์พิสิษฐ์แห่งกรมพระคลังข้างที่ กระ
ทรวงพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๗ ส่วน
น้องคนสุดท้องรับราชการกรมอัยการได้รับ
พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอรรถกมล-
ยะบุตยานุวัตรในรัชกาลที่ ๗ เช่นกัน แต่
ท่านรงค์คำคงเป็นเพียง นายชะอุม กมลยะบุต
ราษฏรสามัญธรรมดา แถมยังเป็นผู้หนึ่งที่ทำ
หนังสือพิมพ์เรียกร้องการปกครองแบบมี
สภาผู้แทนราษฎรตามระบอบประชาธิปไตย
เสียอีกด้วย

ความเรียกร้องต้องการประชาธิปไตยของนักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นเกิดผลสมประสงค์เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ควรจะเป็นที่ยินดีของนักหนังสือพิมพ์เช่นคุณชะอุ่มอย่างยิ่ง แต่เสรีภาพหนังสือพิมพ์กลับถูกจำกัดอย่างเข้มงวดในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ มีหนังสือพิมพ์ถูกปิดในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนั้นหลายฉบับ ซึ่งรัฐบาลในขณะนั้น จะอ้างเอาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเป็นที่ตั้งเสมอ ข้าพเจ้าไม่ฟังประสงค์ที่จะชักเรื่องเข้าสู่การเมือง จะขอล่าวแต่เพียงว่า เพื่อเห็นแก่ชาติบ้านเมือง ประกอบกับการเห็นแก่ความปลอดภัยของตัวเอง นักหนังสือพิมพ์ที่เคยดังมาแล้วในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่างก็ลดบทบาทของตนลงไป ปล่อยให้พวกที่กำลังตื่นประชาธิปไตยเด่นแรงเด่นกาโขมงโง่งเงกกันไป ที่ช่วยกันทับลมเจ้า เพื่อประจบคณะราษฎรก็มี เข้าทำนองคำพังเพยว่า “ชนะไหนเล่นด้วยช่วยกระพือ เหมือนกระสือตอมหาเทียวหากิน” ที่ตีเสียงนำไปสู่ issues เพื่อก่อกำเนิดพรรคการเมืองก็มี ในปลายปี ๒๔๗๖ คุณชะอุ่มได้เป็นผู้ถือบังเหียนหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ กลับชี้แนะให้เกิดสามัคคีในชาติโดยอาศัยการปรองดองในระหว่างเก่ากับใหม่เป็น

สรณะ! (ดูหลักฐานบทบาทในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ปี ๒๔๗๖-๒๔๗๗) แม้เมื่อข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย-ไทยรายสัปดาห์ในพ.ศ. ๒๔๘๒ หลังจากการประหารชีวิต “ผู้ต้องหาบทฎ” ๑๘ คน ท่านยังได้กรุณาเขียนบทความให้ข้าพเจ้าลงพิมพ์โดยไม่คิดมูลค่า เน้นถึงความปรองดองในระหว่างเก่ากับใหม่อีกด้วย!

ในระบอบนั้นเวทีการเมืองในยุโรปกำลังอีกทีก็กรีกโครมไปด้วยเหตุการณ์และเสียงประหวั่นว่า สงครามโลกอาจเกิดขึ้นอีกเป็นครั้งที่สอง เพราะมีจอมบงการเกิดขึ้นในหลายประเทศ นับตั้งแต่ตอนสุดภาคตะวันออกของยุโรปไปจนถึงยุโรปตอนใต้และตอนกลาง มีสตาลินในรัสเซีย เกอมาลปาซาในตุรกี บิเลสุตสกีในโปแลนด์ นายพลเรื่อฮอร์วี่ในฮังการี มุสโสลินีในอิตาลี และฮิตเลอร์ในเยอรมนี จอมบงการเหล่านี้ ได้กระทำสำแดงเดชเป็นประการต่างๆ น่าเกรงขาม โดยเฉพาะมุสโสลินีและฮิตเลอร์มีบทบาทแข็งกร้าวยิ่งกว่าเพื่อน ในระหว่างที่มุสโสลินีเตรียมเปิดจากรุกรานอภิสสินี ฝ่ายฮิตเลอร์ก็เริ่มแผนการ “อันชลุส” (ผนวก) ดินแดนใกล้เคียงประเทศเยอรมนี และดำเนินการกำราบพวกมาร์กซิสต์พร้อมกัน ไปกับการประหัตประหารทำ-

ลายชนยิว อย่างเหี้ยมโหดทารุณ ทางตะวันออกไกล มีประเทศใหม่เกิดขึ้นเรียกว่าห่านโจวกวอ (แมนจูวอ) หรือเม่งจู๊กในความอุปถัมภ์และหนุนหลังของญี่ปุ่น ซึ่งต่อมาก็ได้บุกกรุกเข้าไปในจีนเหนือ ละครการเมืองระหว่างประเทศตอนนั้นสนุนกัน น่าจับตามองเป็นที่สุด แต่ก็มิผู้ที่เข้าใจการเมืองระหว่างประเทศในหมู่ประชาชนคนไทยในเวลานั้นน้อยเต็มที่

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ตอนต้นปีมีใบโฆษณาออกมาฉบับหนึ่ง เกร็นกล่าวข่าวว่านักเขียนคณะหนึ่งเรียกชื่อตัวเองว่า “คณะยุวสาร” จะออกหนังสือเล่มจำหน่ายในราคาถูก เป็นหนังสือประเภทวิทยการสาขาต่างๆ สองชนิดๆ หนึ่งเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นใหม่ อีกชนิดหนึ่งรวบรวมหนังสือชั้นดีของโลกมาแปลเป็นภาษาไทย จะออกกละกันไปเดือนละไม่ต่ำกว่า ๑ เล่ม

ในกลางปีนั้นเองหนังสือยุวสารเล่มแรกก็ออกสู่ตลาดชื่อว่า “สยามกับสงครามโลกคราวหน้า” จำหน่ายราคาเล่มละ ๒๐ สตางค์ เป็นหนังสือที่แปลกกว่าหนังสืออื่นๆ ในประเภทเดียวกัน คือไม่ลงชื่อผู้เขียนว่าเป็นใคร บอกแต่ว่าแต่งโดยคณะยุวสารและ

หนังสือเล่มต่อๆ มาก็คงบอกว่าโดยคณะยุวสารทั้งนั้น สำหรับเล่มแรกนั้นลงชื่อนายบรรจบ ชุวนนท์เป็นเจ้าของ เล่มต่อมาเปลี่ยนชื่อเจ้าของเป็นนายยง ตรีรัตน์

คุณชะอุมกับข้าพเจ้าประจำอยู่ในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่แท้ๆ ท่านไม่เคยแย้มพรายถึงการเขียนหนังสือยุวสารของท่านเลยทั้งนี้ใช้ว่าท่านเป็นคนลึบลมคมในกัหามิได้ ท่านคงจะเห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่ท่านจะบ่าวร้องมากกว่า ข้าพเจ้าเพิ่งมาได้ระแคะระคายและแน่ใจว่า ท่านเป็นผู้เขียนหนังสือยุวสารหลังจากที่ท่านเริ่มใช้นามปากกา “ธงดำ” เท่านั้น เพราะสำนวนเขียนของธงดำนั้นเหมือนกันกับสำนวนหนังสือยุวสารทีเดียว ส่วนคุณบรรจบในขณะนั้นประจำอยู่ในสำนักหนังสือพิมพ์ “ประชาชาติ” อันมีคุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็น “กัปตัน” (บรรณาธิการ) แต่เหตุใดจึงมา “คบคิด” กับคนที่อยู่คนละค่ายกับตัว ข้อนี้น่าประหลาด ถ้ายวิสัยคนหนังสือพิมพ์นั้นยอมมืออิสระที่จะเลือกใส่ใครๆ นอกสำนักของตัวก็ได้ และต่อมาไม่ช้าคุณบรรจบก็ผลจากสำนักประชาชาติมาร่วมกับเราที่ไทยใหม่

หนังสือยุทธสารมีนโยบายแปลกกว่าหนังสือประเภทสารคดีรายอื่น ๆ ที่ร่วมสมัยกัน คือจำหน่ายในราคาถูกพอที่สามัญชนจะซื้อได้ในขณะที่หนังสือสารคดีรายอื่น ๆ ในขนาดเดียวกันจำหน่ายราคาเล่มละ ๑ บาทขึ้นไป หรืออย่างถูกที่สุดก็ไม่ต่ำกว่าสองสลึง หนังสือยุทธสารจำหน่ายเพียงเล่มละ ๒๐ สตางค์เท่านั้นด้วยความเห็นชอบของผู้ลงทุน “ราคาของหนังสือที่ติดอยู่ในหนังสือเล่มนี้เป็นราคาแต่เพียงค่ามการใช้จ่ายเท่านั้นเอง” นี่เป็นถ้อยแถลงตอนหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือเล่มแรกของคณะชื่อว่า *สยามกับสงครามโลก* คราวหน้า “คณะยุทธสารไม่ต้องการให้กุศลจิตของคณะเกลือกกลั้วต่างพร้อยด้วยโลกจิต และไม่ต้องการที่จะเหยียดการบำเพ็ญกุศลทั้งนี้ให้เป็นความรุ่มรวยเลย” เห็นจะเป็นด้วยเหตุหนึ่งเหตุหนึ่งที่ทำให้หนังสือยุทธสารเป็นหนังสือขายดีตั้งแต่ต้น อีกเหตุหนึ่งคงเป็นแนวเรื่องที่จับตลาด ได้แก่แนวเรื่องที่พาตึงถึง ความอยากรู้อยากเห็นและสงสัยของมหาชนเกี่ยวกับสงครามใหญ่ ที่ประหวั่นกันว่าอาจจะเกิดขึ้นมิวันใดก็วันหนึ่งเนื่องจากเหตุการณ์ที่คุกรุ่นและเอิกเกริกเกรียวกราวอยู่ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศในเวลานั้น

กล่าวอย่างรวบรัดว่า หนังสือยุทธสารเป็นหนังสือเบิกทางไปสู่ความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ระหว่างประเทศในยุคนี้ได้อย่างดียิ่ง

จริงอยู่ ในระยะไล่เรียกกันนั้นวงการหนังสือพิมพ์และประชาชนคนอ่านมีโชคดียิ่งๆ ที่มีเจ้านายซึ่งทรงพระปรีชาทางอักษรศาสตร์ถึงสองพระองค์ทรง “ลงสนาม” หนังสือพิมพ์เป็นประจำ พระองค์หนึ่งคือในกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ซึ่งนักอ่านรู้จักดีอยู่แล้วในพระนาม “น.ม.ส.” ทรงเขียนลงหนังสือพิมพ์ “ประมวญวัน” อีกพระองค์หนึ่งคือ ม.จ. วรณไวทยากร วรวรณ (พระนามและฐานันดรในขณะนั้น ในชั้นหลังสุดทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ทรงเขียน
 ลงหนังสือพิมพ์ “ประชาชาติ” โดยเฉพาะ
 บัญชีรบทนำหรือบทความเห็นของหนังสือ
 พิมพ์ทั้งสองฉบับที่ลงพิมพ์พระอธิบายเรื่อง
 ระหว่างประเทศที่ทรงนิพนธ์ตามวาระนั้นให้
 ความรู้และความกระจ่างแก่ผู้อ่านหนักหนา
 แต่โดยเหตุที่ทั้งสองพระองค์ทรงศึกษาจาก
 อังกฤษ คนอ่านโดยมากเขาก็มักจะทักท้วงเอา
 ว่า ทรง “โปร” อังกฤษ ในขณะที่เสียง
 “โปร” เยอรมันกำลังกระพือขึ้นแล้วในฝ่าย
 ทหาร ยิ่งเมื่อตอนเกิดสงครามใหม่ๆ เยอรมัน
 ใช้อุทธรวิสัยฟ้าแลบบรบชนะทุกสมรภูมิจน
 ถึงฝรั่งเศสยอมแพ้ เสียง “โปร” เยอรมัน
 ก็ยิ่งดังมากขึ้น แต่กระนั้นก็ยังหวังกันอยู่ว่า
 ไทยจะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด

คุณชะอุ่มได้พูดถึงวิธีการรักษาความเป็น
 กลางที่ไทยควรปฏิบัติในหนังสือยุวสารเล่ม
 แรก (พ.ศ. ๒๔๗๗) อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน
 ชัดเจนอย่างที่ไม่เคยมีผู้ใดเขียนมาก่อนเลย
 ดังจะขอคัดส่วนหนึ่งมาแสดงให้เห็นต่อไปนี้

“ทุก ๆ ประเทศที่ได้พูดกันเป็นอย่างดี
 ดี ที่ว่าไม่ปรารถนาพัวพันสงครามนั้น ไทย
 เราก็คือประเทศหนึ่งที่จะต้องพูดอย่างนี้
 เหมือนกัน และเป็นประเทศหนึ่งที่พูดอย่าง

จริงใจเป็นที่สุด หนึ่งพวกเราย่อมมีพรหมวิหาร
 ๔ เป็นเครื่องอบรมอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นถ้า
 หากสงครามจะได้เกิดขึ้น จิตเราก็พลอยสลัด
 ห้วนไหวไปด้วย เราไม่ต้องการทั้งสงคราม
 และไม่ต้องการทั้งที่จะสลัดจิตอันเป็นธรรม
 สังเวชของพวกเราเป็นอันมาก ประเทศต่างๆ
 ที่รู้จักประเทศเราจะต้องไว้อใจเราได้ในข้อนี้
 เป็นแน่นอนที่เดียว สถานะของประเทศสยาม
 ในกาลสงครามเป็นอันเล็งเห็นกันได้ว่าคือ
 ความเป็นกลางด้วยความจริงใจ

“ความเป็นกลางของเราจากความจริง
 ใจนี้ เป็นที่ยังเห็นได้ต่อไปว่า หากสยาม
 จะเป็นประเทศที่มีอำนาจใหญ่ขึ้น ความเป็น
 กลางนั้นก็คงประจำจิตอยู่เสมอเหมือนความ
 แน่นแน่นแห่งพรหมวิหาร ๔ ที่เราได้มีอยู่
 แล้ว เราจึงมิใช่เป็นประเทศที่เป็นกลางตาม
 สถานะน้อย ๆ ของประเทศแต่อย่างเดียวเลย

“แต่เราได้เคยประจักษ์มาแล้วว่า
 ความเป็นกลางของเราในครั้งมหาสงครามที่
 แล้วมา (สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง) ได้เคยถูก
 รบกวณเ็นอย่างยิ่ง จนปัญหาแห่งความเป็น
 กลางของเราต้องผันแปรไปโดยไม่มีท่าทางที่
 จะรั้งไว้ให้คงเป็นอยู่ต่อไปอีกได้ และเราต้อง
 สละความเป็นกลางไปอย่างน่าเสียใจเป็นที่สุด

“ท่านทราบดีแล้วว่า มหาสงครามคราวนั้นเกิดขึ้นในยุโรป เป็นหนทางไกลจากบ้านเรายังนัก แต่กระนั้นแล้ว ความเป็นกลางของเราก็ยังถูกระทบกระเทือน ก็ถ้ามหาสงครามคราวใหม่จะโยกย้ายมาเกิดขึ้นใกล้ ๆ บ้านเรา ความกระทบกระเทือนแก่ความเป็นกลางอย่างจริงใจของเรา จึงเป็นสิ่งที่เห็นถนัดว่าน่าที่จะถูกรบกวนมากกว่าครั้งก่อนก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องคำนึงล่วงหน้าไว้

“การที่เราจะรักษาความเป็นกลางได้เป็นอย่างดีประการแรกก็คือความสัมพันธ์ที่เราได้ทอดไว้กับนานาประเทศ ซึ่งเราไม่เคยมีความตึงเครียดกับใครเลย แต่ควรจำไว้ว่า สงครามเป็นวาระหน้าข้าวหน้าเหล้า ความสัมพันธ์อันดีมาแล้วแต่หนหลัง อาจถูกลิ้มสังวรซึ่งไม่ใช่โดยเรา แต่ทำโดยเขา เพราะฉะนั้นเมื่อความสัมพันธ์พลันเสียคุณภาพไปดังนี้ การเจรจากันโดยดีก็เป็นการยากมาก เช่นประเทศเบลเยียมก็เคยเป็นตัวอย่างอยู่แล้ว แต่ครั้งมหาสงครามก่อนนั้น

“...วิธีรักษาความเป็นกลางเท่าที่พอจะยังผลให้ได้นั้น ก็คือการเตรียมเพื่อสงครามพลอยกับเขาไปด้วย ซึ่ง (อาจ) ทำให้หลายคนเข้าใจผิดว่า เราจะเป็นภาคีสงครามคราว

ใหม่ไปเสีย อันจะเป็นความจริงไปไม่ได้เลย

“เท่าที่หลาย ๆ คนจะเกิดความเข้าใจผิดไปได้เช่นนี้ก็โดยบุคคลนั้น ๆ ไม่รู้จักความเป็นกลาง เขาอาจคิดว่า เมื่อได้ตั้งตนเป็นกลางแล้ว ก็ไม่มีหน้าที่อะไรที่จะต้องทำนอกจากจะอยู่นิ่ง ๆ เฉย ๆ คือนึกเสียว่าใครจะรบกัน ใคร ๆ นั้นก็รบกันไป ฝ่ายเราเป็นกลางก็เฉยไว้ เท่านั้นก็หมดภาระธุระ ว่ากันตามจริงและตามตรงก็ควรเป็นอย่างนี้ แต่ได้กล่าวมาแล้วว่า สงครามเป็นวาระหน้าข้าวหน้าเหล้า จะเฉยอะไรได้ยาก นอกจากจะเชื่อตัวเองและมีทางบังคับที่จะให้คนอื่นเชื่อ เพราะฉะนั้นหากเราจะเป็นกลาง เราจึงจะต้องเป็นกลางอย่างมีอาวุธ ยุทธภัณฑ์พร้อมสรรพทำนองกับเข้าสู่สงครามด้วยก็ปานกัน หากแต่ถ้ามีความมุ่งหมายต่างกันเท่านั้น”

ข้อความที่ยกมาเป็นอาทากรณ ข้างบนนี้มีความชัดแจ้งอยู่ในตัว ซึ่งไม่มีผู้ใดจะเคยพูดอย่างท่านนับตั้งแต่เปลี่ยนระบอบการปกครองมา และไม่มีผู้ใดจะอาจกล่าวได้ว่าท่าน “โปร” ฝ่ายไหนนอกจากชาติไทยไม่ว่าจะพิจารณาในแง่อักษรศาสตร์ แง่การเมืองระหว่างประเทศ หรือแง่การทหาร คำกล่าวของท่านเป็นอันกระจ่างแจ้ง ปราศจากความเคลือบแฝง และฐานะของผู้เขียนซึ่ง

เขียนในนามของคณะ ก็ไม่ชวนให้เข้าใจผิด
ไปได้ว่า จะชักให้ผู้อ่านอยู่ข้างฝ่ายใด

งานเขียนหนังสือยุทธศาสตร์ของคุณชะอุ่ม
กมลละบุตรเป็นงานที่ดูเหมือนจะมีจุดประสงค์
อยู่สองประการ ทั้งนี้โดยพิจารณาจากข้อ
เขียนในคำนำ และข้อความที่กล่าวแทรกไว้
ในท้องเรื่องของแต่ละเรื่อง ประการแรกเพื่อ
ชี้ให้เห็นว่า สงครามโลกครั้งที่สองกำลังถึง
แก่ขึ้นแล้วอย่างไร และชาติไทยเราจะรักษา
ความเป็นกลางไว้ได้ด้วยวิธีเช่นไร ประการ
ที่สองเพื่อส่งเสริม “สุภาพ” ของชนชาติ
ไทยให้โอบอ้อมอารีขึ้น ดังท่านได้กล่าว
ไว้ในตอนท้ายของหนังสือยุทธศาสตร์เล่มที่สอง
เกี่ยวกับประวัติของฮิตเลอร์ว่า

“สุภาพคำนี้แปลตามศัพท์ว่าอำนาจ
เทวดาก็จริงอยู่ แต่ในสมัยสุโขทัยเราในครั้งนั้น
ใช้หมายถึงความกำยำล่ำสันของประเทศ (ดู
เรื่องนางนพมาศ) ที่ประเทศจะมาเหยียบจมูก
หรือหลุมเกียรติยศเกียรติคุณไม่ได้เป็นอันขาด

“สิทธิเสมอภาคและเสรีภาพเสมอหน้า
ซึ่งไทยบูชามานานนั้น เราก็ได้มีแล้วบริบูรณ์
เป็นอย่างดีโดยรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้นเรา
จะต้องช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญ เพื่อความ
ราบรื่นแห่งชีพของเราทั้งหลาย แต่ในเวลา
เดียวกันที่เรามีชีพอันราบรื่นขึ้นใจด้วยสิทธิ

และเสรีภาพนี้ เราจะต้องกระทำให้มีซึ่ง
สุภาพของประเทศชาติพร้อมกันไปด้วย”

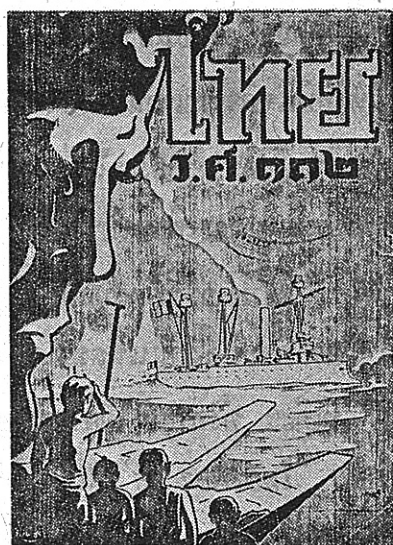
เพื่อเป็นนิทัศน์ทางจรดของการสร้าง
สมสุภาพ คุณชะอุ่มได้เลือกเอาวิธีที่นายพล
เรือโทโงของญี่ปุ่นสามารถรบชนะกองเรือรบ
ของรัสเซียมาแล้วไว้อย่างละเอียดในเรื่อง
“สุบุรุษแห่งอุทัยประเทศ” อันเป็นหนังสือ
ยุทธศาสตร์เล่มที่สามถัดจากเรื่อง “ฮิตเลอร์” ที่เคย
ถึงมาแล้ว ทั้งยังได้เล่าถึงพฤติกรรมของรัฐ
บุรุษคนสำคัญๆ ของญี่ปุ่นหลายคน มีเจ้า
สายออนจิเป็นต้น เป็นเรื่องน่าศึกษาถึง
ลักษณะและนิมิตของ “สุภาพ” คือความ
ภักดีต่อชาติและความเข้มแข็งไม่ย่อหน้าชาติ
อื่น ซึ่ง “(ตาม) คำนำของเราซึ่งเป็นคน
สุคนธ์นั้น เราได้มีอยู่แล้วไม่แพ้ชาติใดเลย”
(หนังสือยุทธศาสตร์เรื่อง “ฮิตเลอร์”) ทั้งนี้มิได้
หมายความว่า ท่าน “โปร” ญี่ปุ่น ท่าน
เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่า ญี่ปุ่นได้ใช้สุภาพของ
ตนอย่างไรจึงสามารถสร้างชาติให้เกรียงไกร
ใหญ่ยิ่งเสมอด้วยชาติตะวันตกขึ้นได้เท่านั้น
เมื่อสงครามเอเชียบูรพาอุบัติขึ้นท่านกลับเห็น
ว่า ญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และเมื่อ
ไทยเข้าร่วมสงครามเป็นฝ่ายญี่ปุ่น ไทยก็จะ
กลายเป็นประเทศแพ้สงครามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ท่านมิได้เขียนความเห็นดังกล่าวไว้ในที่ใด เพราะการเขียนเช่นนี้ในเวลานั้นย่อมเป็นอันตราย ทั้งไม่มีประโยชน์ในเมื่อเราได้ประกาศสงครามไปแล้ว หากแต่ได้พูดกัน ในระหว่างเรา คงจะชอบบันทึกให้ปรากฏเป็นแนววิจารณ์ญาณให้กว้างไกลไว้ด้วย

เมื่อชาวไทยประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตรปรากฏออกมา คุณชะอุมได้ไปปรากฏถึงความสุสแสนเสียขายความเป็นกลางที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งเป็นหลักนโยบายของประเทศขึ้นไว้ในรัชกาลที่ ๔ และกล่าวว่าเราคงจะต้องกลายเป็นชาติแพ้สงครามตามญี่ปุ่นไปก็ด้วยเป็นแน่ “เราจะต้องเสียอะไรไปอีกบ้างก็ไม่รู้เลย” ใครคนหนึ่งในพวกเราถามสดขึ้นว่า ทำไมท่านจึงเห็นว่าญี่ปุ่นจะแพ้สงคราม ท่านตอบว่า : “มองการณ์ไปให้ไกลๆ สิคุณ มันก็เหมือนกับคนจนเป็นความกับเศรษฐีนั่นแหละ คนจนจะสู้ความได้ถึงสามศาลโดยไม่หมดตัวเสียก่อนละหรือ ? ญี่ปุ่น (ในเวลานั้น) มีอะไรนอกจากตาบชาмуไรกับเรือรบ ? ญี่ปุ่นต้องมาเอาข้าวจากเรา เอายางและดีบุกจากมลายู เอาน้ำมันจากชวาและบอร์เนียว เอาไม้จากพม่า ถึงญี่ปุ่นจะตีได้สิงคโปร์และชวา แต่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกยังมีอีกนับร้อยๆ เกาะ ญี่ปุ่นจะกระจายกำลังรักษาเกาะเหล่านี้

ไว้ได้ตลอดไปหรือ ถ้าสมมุติว่าญี่ปุ่นตีได้หมด ? ญี่ปุ่นเองก็ดูเหมือนจะมองไม่เห็นทางชนะพันธมิตรได้เลย แต่เกียรติยศของชาติบังคับให้ต้องทำ ‘เพื่อว่าจะมีฟลุค’ แต่ผมยังมองไม่เห็นประตูปลุคของญี่ปุ่นเลยเวลานี้”

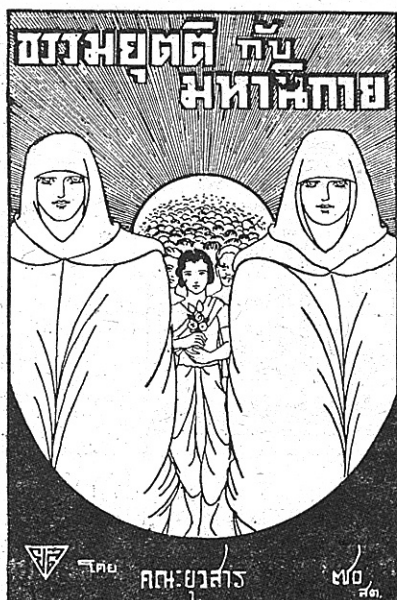
นั่นเป็นความที่พูดกัน ในระหว่างพวกเราเพียง ๒-๓ คน ในระหว่างที่สงครามเอเชียบูรพาเริ่มขึ้นใหม่ ๆ แต่คุณชะอุมได้คาดการณ์ไว้แล้วแต่ปี ๒๔๗๗ ว่า สงครามโลกครั้งใหม่อาจเกิดขึ้นในเอเชียใกล้บ้านเรา และท่านได้เน้นถึงการรักษาความเป็นกลางของไทยเป็นหนักหนา แต่ความเป็นกลางของเราที่ถูกละเมิดเข้าจนได้ แล่รัฐบาลในครั้งนั้นยังนำชาติเข้าสู่สงครามกลายเป็นประเทศผู้แพ้สงครามไปกับเขาด้วย

ตลอดระยะเวลาแห่งการเขียนหนังสือ
 ยุวสารของท่านในปี ๒๔๗๗-๗๘ คุณชะอุ่ม
 คงรักษาแนวเรื่องเกี่ยวกับมหาสงครามที่จะ
 เกิดขึ้นใหม่และการปลุกปล้ำสุภาพของไทย
 ให้รุ่งโรจน์อย่างเคร่งครัด ท่านได้ชี้ให้เห็น
 อันตรายที่เกิดขึ้นแล้ว และจะเกิดต่อไป จาก
 การที่ชาติตะวันตกแข่งขันกันแย่งอำนาจใน
 ยุโรปและเอเชีย โดยเฉพาะเอกราชของไทย
 นั้นอยู่ในสถานะ หมิ่นเหม่มาแล้วในสมัยรัช-
 กาลที่ ๕ ซึ่งท่านได้จาระไนไว้อย่างละเอียด
 ในเรื่อง “ไทย ร.ศ. ๑๑๒” (หนังสือ
 ยุวสารเรื่องที่สี่) และ “ฝรั่งเศสยึดจันทบูร”
 (เรื่องที่หก) ในระหว่างที่ยุโรปอลวนวุ่นวาย
 ไปด้วยเหตุการณ์ร้าย ๆ ตลอดปี ๒๔๗๗ คุณ
 ชะอุ่มก็ได้เขียน “ยุโรปแปรพักตร์” (เรื่อง
 ที่ห้า) ให้ได้พินิจพิจารณากัน และได้แสดง
 มติไว้ด้วยว่า เพื่อความระวังระไวป้องกันมิให้
 เหตุร้ายมากระทบกระเทือนเป็นที่เดือดร้อน
 แก่เราได้ “สยามควรสร้างสมแสนยานุภาพ
 จนมีกำลังพอที่จะป้องกันแหลมทองได้ทั้ง
 แหลม” ที่เดียว ทั้งท่านยังได้ย้ามติเดียวกัน
 นี้ในเรื่อง “ไทยในอากาศ” (เรื่องที่แปด)
 ด้วย ใน “อิตาลีกับสงครามโลกครั้งที่ ๒”

(เรื่องที่เก้า) ท่านได้จาระไนถึงมูลเหตุ และ
 การสงครามที่เกิดขึ้นในระหว่างอิตาลีเนี่ยกับ
 อิตาลีอันชวนให้เห็นได้ว่า อิตาลีอาจมุ่งมา
 ทางตะวันออกก็ได้ ในที่สุดสงครามก็อาจเกิด
 ขึ้นในเอเชีย ไทยจึงควรถือเรื่องสงคราม
 อิตาลีนีเย-อิตาลีเป็นบทเรียน อย่าให้เหตุ
 การณ์สงครามมาพัวพันกับเราได้โดยการสร้าง
 สมกำลังแสนยานุภาพเพื่อรักษาเอกราชไว้

ความสำเร็จของหนังสือยุวสาร ซึ่งมี
 จำนวนพิมพ์เล่มหลัง ๆ ตั้งแต่ ๔,๕๐๐ ถึง
 ๖,๐๐๐ ฉบับ เห็นจะไม่ได้อยู่ที่การขายถูก
 และการกำหนดแนวเรื่องที่จับตลาดเท่านั้น
 ส่วนงานเขียนและวิธีบรรยายเรื่องก็น่าจะมี
 ส่วนอยู่ด้วย ส่วนงานเขียนของท่านนั้นตรงไป
 ตรงมาไม่อ้อมค้อม และกระทบถึงใจ แม้จะ
 มีสำบัดสำนวนบ้างก็ไม่มีอย่างพริ้วเฟื่องจน
 เป็นอย่างที่เราเรียกว่า flowery หรือสำนวน
 ประดิดประคอย ท่านได้จาระไนถึงวิธีบรรยาย
 ไว้ในคำนำเรื่องที่เจ็ดแห่งหนังสือยุวสาร
 ซึ่งเป็นเล่มพิเศษ (พิมพ์กระดาษดี ราคา
 ๗๐ สตางค์สำหรับผู้มิใช่สมาชิก แต่ผู้เป็น
 สมาชิกคงซื้อได้ในราคา ๒๐ สตางค์เท่าเล่ม
 อื่น ๆ) ชื่อว่า “ธรรมเนียมกับมหานิกาย”
 ดังนี้ :-

“....การบรรยายเรื่องนั้น....ในที่สุดก็
คงถือทำนองเขียน อย่างที่เคยกระทำมาแล้ว
ทุก ๆ เล่ม คือเขียนโดยขยักที่จะให้ผู้อ่านได้
คิดเองเห็นเองบ้าง ไม่ต้องการที่จะชี้หรือจ
ลงไปให้เป็นเส้นเป็นสายตลอดหมด ถ้าจะ
เปรียบก็เหมือนอย่างคณะยุวสารหล่อเป็นห่วง
ลูกโซ่ขึ้นไว้ แล้วก็ให้ท่านผู้อ่านเกี่ยวลูกโซ่
นั้นเข้ากันตามลำพังตนเอง ทำนองการเขียน
ของคณะยุวสารเป็นมาเช่นนั้น ในหนังสือของ
คณะทุก ๆ เล่ม....หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่
ผู้อ่านตาม ๆ กัน เพราะเป็นอาหารทางใจ
สำหรับเสพในเมื่ออ่านจบลงแล้ว”

วิธีเขียนเช่นนี้ชักนำให้ผู้อ่านได้ใช้
จินตนาการไปด้วยในขณะที่อ่านและเมื่ออ่าน
จบลงแล้วก็คงได้ความคิดนอกเงยขึ้น หรือ
เกิดความคิดของตัวเองต่อไป ด้วยเหตุนี้ผู้ที่

อ่านหนังสือเป็น ก็อ่านอย่างพินิจพิจารณา
ในครั้งกระนั้น จึงหมายความว่าได้อ่านหนังสือ
ยุวสารเป็นประจำ เป็นที่น่าเสียดายว่า
หนังสือยุวสารออกได้เพียง ๑๒ เล่ม ครบ
หนึ่งปี ก็มอันต้องเลิกไป เพราะเจ้าของ
ผู้พิมพ์หันไปจับอาชีพอื่นเสีย จนไม่มีเวลาจะ
จัดพิมพ์ต่อไปอีก

งานเขียนหนังสือยุวสารของคุณชะอุ่ม
ถือได้ว่า เป็นงานเขียนที่ซ้ทางปฏิบัติเพื่อ
ความมั่นคงของชาติโดยส่วนรวม ซึ่งจะต้อง
อาศัยความสมานฉันท์ของคนส่วนมาก ใคร
ก็ตามที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อส่วนรวมคงจะ
มองเห็นเจตนาของท่าน และนำไปคิดอ่าน
ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่อ่านแล้ว
ก็แล้วกัน นับว่าข้อเขียนของท่านเป็นงาน
สร้างสรรค์โดยแท้ เมื่อผู้จัดพิมพ์วางมือจาก
การพิมพ์หนังสือยุวสารไปนั้น คุณชะอุ่มได้
กล่าวความที่ประสงค์จะกล่าวหมดแล้ว ทั้ง
ได้ยืนยันไว้หลายครั้ง ซึ่งย่อมจะทำให้ผู้อ่าน
ซึมซาบทรงจำไว้ได้เป็นอย่างดี แม้เหตุการณ์
จะผันแปรมาอย่างไรจนถึงเวลานี้ มติของ
หนังสือยุวสารก็ยังน่าจะใช้ได้อยู่เสมอ

ถึงหนังสือยุวสารจะเลิกออกไปแล้ว
งานของคุณชะอุ่มก็ยังไม่สิ้นสุด หลังจากนั้น
ไม่นานท่านได้จัดพิมพ์หนังสือของท่านด้วย
ตนเอง เป็นหนังสือที่ท่านเขียนโดยใช้นาม

เกิดแล้วทั้งนี้
ต้อง
เอาดีให้ได้

เป็นกุญแจ ของ
บุคคลผู้เกิดมา
ไม่เสียเปล่า

ชีวิตทั้งเฮ
งไฟได้ ความสำเร็จ
วัดตาของชีวิต

B&W

๔๕ ปี

บุคคลยิ่งด้วยบดิน

(๓๒๖)

ชีวิตงานทั้งปวง
ขจรนาเรศบุรีมาเขตร

ราคา ๕๕ สต.
เล่มที่ ๑๖๖๖ พุทธศักราช ๒๔๙๗

หนังสือร่างสำเร็จทุกวันที่๑แต่สิงหาคม ๙๑ เป็นต้น

องค์พระยา

หลักการขององค์การ
พุทธศาสนิกชนไทย

๕๕ ส.ป.ก. ๕๐๗

องค์การพุทธศาสนิกชนไทย

“การพิมพ์ครั้งที่สอง.....ข้าพเจ้าไม่
สนใจเลยที่จะทำ....ขอให้ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์
หนังสือของข้าพเจ้าแต่เพียงเล่มละครึ่งเท่านั้น
เถิด อนึ่งข้าพเจ้าได้แนะนำแก่ผู้ซื้อหาไป
อ่านแล้ว ว่าควรเอื้อเฟื้อให้ได้ยืมกันอ่าน”
(จาก “ตัวทวนกับวันเกิด”) ทั้งนั้นนอกจาก
ไม่พึงประสงค์จะให้เป็นการค้าแล้ว ท่านยัง
ดูเหมือนไม่ต้องการทำงานย้อนหลังอีกด้วย

พิจารณาตามรูปเรื่องที่ท่านเขียนและพิมพ์ เห็นได้ว่าท่านอาจารย์ “ธงคำ” มีแนวสอดคล้องกับแนวหนังสือยุทธศาสตร์ที่เดียว แต่ต่างทำนองกัน ทำนองของหนังสือยุทธศาสตร์นี้ว่าด้วยแนวปฏิบัติของมหาชน ส่วนหนังสือยุทธศาสตร์ต้องการให้ชาติไทยรักษาสุภาพให้ดำรงอยู่ หนังสือธงคำจึงชี้ทางที่คนไทยแต่ละคนพึงบำเพ็ญชีวิตของตน ๆ ให้เข้มแข็งเพื่อที่ชาติโดยส่วนรวมจะรักษาสุภาพไว้ได้ทั้งนี้

ท่านอาจารย์ “ธงคำ” เรียกหลักการทำเพื่ชีวิตตามแนวนี้ว่า “ชีโวบาย” และได้ไขความเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างแจ่มแจ้งในหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า “สมุดเพื่อนในอาศรม” ดังต่อไปนี้ :-

“ข้าพเจ้าขอจำแนกอุปายเพื่อความเป็นไปของชีวิตออกเป็น ๑. ชีโวบายรายตัว ๒. ชีโวบายร่วมใหญ่ และจะขอกล่าวว่าชีโวบายทั้ง ๒ ประการนี้เป็นที่มาแห่งความสุขหรือคือความราบรื่นรุ่งเรืองของชีวิต กับในเวลาเดียวกันจะพาชีวิตให้ไกลออกมาเสียจากความทุกข์ พ้นความเดือดร้อนแตกร้างต่างๆ

“ชีโวบายรายตัว, ข้าพเจ้าเคยกล่าวว่ามีแกนสำคัญที่สุดอยู่ที่ขมองคิด ข้าพเจ้า

แนะนำให้ฝึกและฝนขมองคิด กับให้จัดขมองคิดเสียให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ชีวิตก็จะมีแกนตั้งมั่น และชีโวบายรายตัวก็จะเกิดตามมา

“ข้าพเจ้าเคยให้สำเหนียกอีก ว่าชีวิตที่ปฏิสนธิมาแล้วทั้งที่ไม่ควรจะปล่อยให้เป็นอย่างธรรมดาๆ แต่ควรจะตั้ง ‘เก่ง’ จึงได้วางวิธีฝึกหัดที่ชีวิตจะ ‘เก่ง’ ได้อย่างไร

“แต่ในคนทุกคนยังมีสิ่งที่จะหนีไม่พ้นอยู่อย่างหนึ่ง คือ ความเป็นผู้หญิงผู้ชาย แม้ผู้ที่มีขมองคิดถึงขนาด และสามารถนำชีโวบายไปในแนว ‘เก่ง’ ได้ แต่ถ้านำเอาความเป็นผู้หญิงผู้ชายออกไปผิดๆ ถูกๆ ชีวิตของผู้นั้นก็เหลวไหลอีก ข้าพเจ้าจึงได้พยายามตักเตือนอีก ว่าความเป็นผู้หญิงผู้ชายนั้น เรามีแนวที่จะต้องตรึงตรองให้เข้มช้อยอย่างไรบ้าง

“ต่อมาอีก, ข้าพเจ้ากล่าวถึงเรื่องทรัพย์ มีทำนองอย่างเดียวกับความเป็นผู้หญิงผู้ชาย เพราะใครๆ ก็จะต้องให้พ้นเรื่องทรัพย์ไปเสียไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าชีวิตจะมีสุขระราบริ่งเรืองสมบูรณ์ ก็จะต้องมีวิถีทางสำหรับตรึงตรองเรื่องทรัพย์ให้เยบคาย

“ตามที่กล่าวนี้นี้ ข้าพเจ้าสังเคราะห์ว่าเป็นชีโวบายรายตัว และเชื่อว่า เพื่อนในอาศรมจะได้เห็นแล้วว่า ชีโวบายรายตัวได้

กลายเป็นซีโวยบายร่วมใหญ่ยิ่งขึ้นทุกที คือ
 ขมองคิดที่เราฝึกฝนและจัดระเบียบไว้เรียบ
 ร้อย จะจัดว่าเป็นซีโวยบายรายตัวก็จริง แต่
 การที่จะทำตามขมองคิด ทั้งที่จะ ‘เก่ง’ หรือ
 ‘ไม่เก่ง’ ก็ตามนี้เป็นซีโวยบายร่วมใหญ่ไปเสีย
 แล้ว เพราะผู้นั้นจะต้องนำเอาการตามขมอง
 คิดของตนไปจรรดกับคนอื่น ความเป็นผู้หญิง
 ผู้ชายและตลอดจนเรื่องทรัพย์สิน ก็ล้วนเป็น
 ซีโวยบายร่วมใหญ่ยิ่งขึ้นทั้งนั้น เพราะเป็นการ
 ต้องเนื่องกันกับคนอื่นมากมาย

“ซีโวยบายรายตัวที่จะกลายเป็นซีโวยบาย
 ร่วมใหญ่ยิ่งขึ้นทุกทีนี้ ภายใน ๒ ปีข้าพเจ้า
 ได้ค่อย ๆ สร้างเรื่อยมา ได้พิมพ์หนังสือ *คู่มือขมองคิด*, *สหายเอ๋ยเกิดแล้วต้องเก่ง*,
มาเข้าใจกันให้ตระหว่างหญิงกับชาย, และ
ทรัพย์สินสนุก กับในบัดนี้ที่เดียวก็ได้เปิดการ
 เสี่ยงเพื่อนขึ้นเป็นซีโวยบายร่วมใหญ่ที่เห็นกัน
 ว่า ‘ได้ไพศาลไปมาก’

คุณชะอุ่ม กมลละบุตร เป็นผู้มี “พร
 สวรรค์” ในการเขียนหนังสืออย่างยิ่งคนหนึ่ง
 ท่านเขียนเรื่องได้ทุกรูปแบบนับตั้งแต่วรรณ
 คติไปจนเรื่องสัพเพเหระ บทกลอนท่านก็เคย
 เขียนมาแล้ว เช่นเรื่องมหาภารตยุทธ์ ท่านได้
 แต่งเป็นกลอนละคร คือกลอนหกลงพิมพ์ใน
 ไทยใหม่สมัย พ.ศ. ๒๔๗๘ แต่ไม่จบ เมื่อ

อิทาลิรบกับอภิสสิเนียก่อนสงครามโลกครั้งที่
 สอง ท่านก็ได้้นำเอาเหตุการณ์สด ๆ ร้อน ๆ
 ในตอนนั้นมาแต่งเป็นแหล่เทศน์ลงพิมพ์ใน
 ไทยใหม่เช่นกัน นวนิยายท่านก็เคยแต่งลง
 พิมพ์ในไทยใหม่ฉบับพิเศษ ประจำวันจันทร์
 ตัวละครในสามก๊กท่านก็เคยหยิบเอามาเขียน
 ก่อนหน้าที “ยาขอบ” จะริ “เล่น” เรื่อง
 นี้หลายปีเสียอีก ส่วนบทความการเมือง และ
 สารคดีนั้นไม่ต้องพูดถึง ถ้าท่านผู้อ่านมีโอกา
 สได้พลิกดูหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ และไทยใหม่
 วันจันทร์ ระหว่างปี ๒๔๗๖ ถึงปี ๒๔๘๑
 ได้พบนามแฝงที่ลงกำกับบทประพันธ์ว่า
เวไนย, บุคคล, สังข์ขาว, ยันต์แดง, ธงดำ
 และ *ศาสตราจารย์มันตะไข* แล้วไขว้ ให้
 ฟังเข้าใจเถิดว่า เป็นนามแฝงของคุณชะอุ่ม
 ทั้งนั้น เฉพาะชื่อหลัง ท่านใช้เขียนเรื่อง
 ขวบนั่นลือพวกที่ชอบ “ไม้ตะบัน” ส่วน
 ชื่อ *บุคคล* นั้นใช้เฉพาะบทความการเมือง
 ระหว่างประเทศ ข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นท่าน
 แต่งก็แต่บทล่ำดัดเท่านั้น บทความและเรื่อง
 ที่ท่านเขียนทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่า แต่เรื่อง
 ที่เป็นวิทยากรเกี่ยวกับชีวิตและซีโวยบายเข้า
 แนวการสร้างสรรค์สุภาพนั้น ท่านใช้ชื่อ
 “ธงดำ” โดยเฉพาะ

“หนังสือที่เป็นประโยชน์จริง ๆ แก่
 ชีวิตของท่านคือ หนังสือธงดำ” นี่คือคำขวัญ

ประจำหนังสือของท่านอาจารย์ “ธงคำ” ต่อ
ไปนี้เป็นรายชื่อเรื่องที่ตีพิมพ์เป็นเล่มตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๗๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๑

๑. คน ๑๒ ชนิด : พรรณนาลักษณะ
และอุปนิสัยของคนตามหลักโหราศาสตร์

๒. คู่มือชมองค์คิด : บรรยายวิธีบำรุง
และใช้ชมองค์อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ความเป็นมาของกฎหมาย : ให้
ความรู้ในเรื่องของกฎหมายตั้งแต่สมัยดึกดำ
บรรพ์ถึงปัจจุบัน

๔. สหายเอ๋ยเกิดแล้วต้องเก่ง : ชัก
นำให้ผู้อ่านบำเพ็ญตนเป็นผู้มีคุณ ประโยชน์
แก่ผู้อื่นด้วยการใช้ความสามารถของตน

๕. มาเข้าใจกันให้ดีระหว่างหญิง
กับชาย : กล่าวด้วยธรรมชาติและหน้าที่
ของแต่ละเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจดีใน
ระหว่างกัน

๖. ทรัพย์สินสุข : ชวนผู้อ่านให้
คำนึงถึงเรื่องทรัพย์สินเงินทองและปัญหา
ต่างๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของแต่ละคน

๗. ตัวท่านกับวันเกิด : ชี้ให้เห็น
อิทธิพลของจำนวนเลขที่เกิดจากวันเดือนปี
เกิดและชื่อของแต่ละคน

๘. สมุดเพื่อนในอาศรม : รวบรวม
รายชื่อเพื่อนในอาศรมของ “ธงคำ” และ
แสดงปรัชญาของการคบเพื่อน

๙. วิสัยมนุษย์ : เสนอหลักการ
ค้นคว้าธรรมชาติของมนุษย์ และสำรวจ
ลักษณะที่ปรากฏในตัวเองและผู้อื่น

๑๐. เกิดแล้วทั้งที่ต้องเอาดีให้ได้ :
ชี้แนวชีวิตที่จะไม่ให้เกิดมาแล้วเสียที และ
บอกวิธีที่ชีวิตจะเอาดีได้อย่างไร

๑๑. จะเกิดสงครามใหญ่ : เตือน
ให้ผู้อ่านทุกคนคำนึงถึงสงครามโดยไม่
ประมาทในขณะที่ยุโรปกำลังปั่นป่วนเป็นที่สุด

๑๒. บุคคลยิ่งใหญ่ด้วยบุคคลตาม
สถานการณ์ ๑๒ ประการในพระนเรศวร
มหาราช : เขียนทำนองพระราชประวัติทรง
เองโดยตลอด เพื่อแสดงหลักไปสู่ความสำเร็จ
๑๒ ประการที่ทรงปฏิบัติตลอดมา

๑๓. องค์พยานหลักชีวิตของธงคำ
จากบุคคลสำคัญ ๆ : เก็บความจากประวัติ
ชีวิตของบุคคลสำคัญ ๆ ที่รุ่งโรจน์ตามหลัก
ชีวิตของธงคำ

๑๔. ท่านจะเป็นยังงั้ถ้าคนรักท่าน
ทั้งเมือง : ประมวลหลักการปฏิบัติตนให้เป็น
ที่รักของคนอื่น ๆ หนังสือเล่มนี้ดูเหมือนจะ
เป็นเล่มสุดท้ายที่ท่านอาจารย์ “ธงคำ” ได้
พิมพ์ออกจำหน่าย นอกจากนั้นยังมีเรื่องที่ท่าน
เขียนลงพิมพ์ในไทยใหม่แต่มิได้พิมพ์เป็นเล่ม
อีกหลายเรื่อง

สมควรกล่าวไว้เสียในที่นี้ด้วยว่า เนื้อหาสาระของหนังสือธงคำหลายเล่มได้จากหนังสือฝรั่งเป็นพื้น แต่แนวความคิดและวิธีเรียบเรียงเป็นของท่านเอง และท่านได้วางแนวเขียนของท่านไว้เป็นระบบเรียบร้อย นั่นคือเพื่อยังสุภาพให้เกิดแก่ประเทศชาติอย่างเต็มที่ ท่านได้พยายามชักจูงให้ผู้อ่านของท่านปลูกฝังอบรมตนเองให้เป็นผู้เข้มแข็งเจริญด้วยคุณธรรมเป็นรายตัว ก็เพื่อที่จะนำประเทศชาติให้เข้มแข็งเจริญด้วยคุณธรรมเป็นส่วนรวม หนังสือของท่านจึงเป็นหนังสือไม่ตาย แม้ในปัจจุบันนี้ก็ยังอ่านได้รสชาติอยู่ ถ้าท่านผู้อ่านสามารถจะมีโอกาสได้อ่านหนังสือธงคำในเวลานี้ ท่านก็定会เห็นด้วยซ้ำพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือยุทธสารเป็นหนังสือที่เขียนและอ่านตามวาระ แต่ก็คงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะได้เรียงลำดับเหตุการณ์ของโลกไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนพอสมควร ซึ่งจะใช้เป็นเอกสารอ้างอิงได้อย่างดี ส่วนหนังสือธงคำนั้นอาจอ่านได้ทุกยุคทุกสมัย เป็นหนังสือ

มีประโยชน์เกื้อกูลแก่สติปัญญาและวิถีชีวิตของทุกๆ คน ชักนำให้ผู้อ่านเข้าใจตนเองและผู้อื่น ตลอดจนเข้าใจในกันและกัน อันจะนำมาซึ่งความผาสุกสงบราบรื่น ทั้งในการดำรงชีวิตส่วนตัว และในการสังคมทุกๆ ทาง

ขออนุญาตให้ข้าพเจ้าได้พูดเรื่องส่วนตัวต่อไปอีกนิดเท่าที่เกี่ยวกับประวัติคร่าวๆ ของท่านอาจารย์ “ธงคำ” เพราะไหนๆ ก็ได้เริ่มเรื่องเป็นทำนองส่วนตัวมาแล้ว เราสามคน—ท่านอาจารย์ “ธงคำ” คุณบรรจบ ชุวานนท์ และข้าพเจ้า—ได้ร่วมกันปรับปรุงหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ยุคนั้น (พ.ศ. ๒๔๘๙) จนกระทั่งต้องขึ้นแล้ว ในปีรุ่งขึ้น (๒๔๙๐) พวกเราก็ต่างคนต่างไปตามทางของตนๆ ท่านอาจารย์ “ธงคำ” ได้วางมือจากงานเขียนอย่างสิ้นเชิงในตอนนั้น หลังจากที่พักผ่อนอยู่กับบ้านเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ท่านก็จากบ้านไปบำเพ็ญธรรม ณ วัดแห่งหนึ่ง เมื่อกลับมาอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งสุดท้ายในปี ๒๕๐๑ ท่านก็จากไปอย่างไม่มีวันกลับอีกเมื่ออายุได้ ๖๗ ปี ●